

3. У кожній філії банку, де є більше 20 проблемних кредитів юридичних осіб, створюються віддалені робочі місця працівників ситуційного центру управління проблемною заборгованістю. Кількість робочих місць визначається з розрахунку: 1 працівник ситуційного центру на 20 проблемних кредитів 4-5 категорії.

З типових завдань впливають запропоновані нами функції ситуційного центру управління проблемною заборгованістю: 1) здійснення комплексу заходів, пов'язаних з роботою щодо повернення заборгованості з проблемних активів та аналітичного обліку заборгованості, що належить до його компетенції; 2) організація та проведення роботи з повернення проблемної заборгованості, зокрема зі залученням фахівців суміжних підрозділів; підготовка, у межах своєї компетенції, висновку для колегіальних органів банку; 3) супровід активів від стадії переходу в групу проблемних до одержання конкретного результату; 4) у частині, що належить до компетенції підрозділу, здійснення організації, обліку та контролю діяльності дочірніх структур банку, залучених до роботи з проблемними активами; 5) здійснення розрахунку, нарахування й контролю за рухом сформованих резервів на можливі втрати за позичками або іншими видами резервами зі заборгованості.

Література

1. Денисенко М.П. та ін. Кредитування та ризики : навч. посіб. – К. : Вид. дім "Професіонал", 2008. – 253 с.
2. Морозов А.А. Ситуационные центры – основа стратегического управления / А.А. Морозов, В.А. Яценко // ММС. – 2003. – № 1. – С. 3–14.
3. Морозов А.О. Інформаційно-аналітичні технології підтримки прийняття рішень на основі регіонального соціально-економічного моніторингу / А.О. Морозов, В.Л. Косолапов. – К. : Вид-во "Наук. думка", 2002. – 250 с.
4. Сучасні концепції менеджменту : навч. посіб. / Федулова Л.І., Гавловська Н.І., Декалюк О.В. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.І. Федулової. – К. : Вид-во "Центр учбової літератури", 2007. – 533 с.
5. Кльоба Л.Г. Управління банківською інвестиційною діяльністю : монографія / за ред. д-р екон. наук, проф. С.К. Реверчука. – Львів : Вид-во "Тріада плюс", 2007. – 194 с.
6. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.bank.gov.ua>

УДК 336.722.14

Аспір. М.Б. Колісник – Львівська КА

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Розглянуто генезис банківської системи України у часовому аспекті, запропоновано періодизацію розвитку банківської системи України, охарактеризовано кожен з еволюційних етапів. Розроблено періодизацію розвитку банківської системи України та обґрунтовано часові межі кожного із запропонованих етапів, а також дана характеристика досліджуваних еволюційних періодів.

Ключові слова: банк, банківська система, Національний банк України, банківський сектор економіки, економічне зростання, еволюція, генезис.

Post-graduate M.B. Kolisnyk – L'viv commercial academy

Periodization of development of bank system of Ukraine

Genesis of bank system of Ukraine in temporary measurement is analyzed, the periodization of development of bank system of Ukraine is offered and the characteristic of each of evolutionary stages is given in the article. A division into periods of development

of the banking system of Ukraine and grounded temporal scopes is developed each of the offered stages, and also this description of the probed evolutionary periods.

Keywords: bank, bank system, National bank of Ukraine, bank sector of economy, economic growth, evolution, genesis.

Становлення та розвиток держави та основоположних інституцій, які забезпечують її функціонування, є взаємозалежними процесами. Власне, таким державотворчим елементом виступає банківський сектор країни, без належної діяльності якого неможливе економічне зростання. Отже, розвиток України як держави тісно пов'язаний із розвитком її банківництва і навпаки – генезис банківської системи значною мірою впливає на зміцнення економічного становища нашої держави.

Банківництво зародилося на території України ще за часів Київської Русі, територією якої проходив знаменитий торговельний шлях "із варягів у греки", що значною мірою стимулювало розвиток банківських операцій. Еволюція банківського посередництва простежується протягом століть на шляху України до самостійності, але саме поняття "банківська система України" з'явилося лише після створення Національного банку України на базі Українського республіканського банку Державного банку СРСР, коли розпочалося функціонування власне незалежної банківської системи України. А розпад Радянського Союзу зумовив формування незалежних банківських систем у всіх новостворених державах.

Основною *метою цієї статті* є розроблення періодизації розвитку банківської системи України та обґрунтування часових меж кожного із запропонованих етапів, а також характеристика досліджуваних еволюційних періодів.

Відповідно до загальносвітових тенденцій, розвиток банківської системи України відбувався поетапно. Досліджували розвиток банківської системи у хронологічному аспекті такі вчені як: Б. Луців, с. Аржевітін, с. Подік, І. Лютий, І. Сенищ, О. Дзюблюк та О. Васюренко. Загалом дослідники називають від двох до шести етапів еволюції банківської системи України, що значною мірою відрізняються часовими межами, які охоплює кожен з етапів. Так, Б.Л. Луців розрізняє лише два етапи розвитку [1] – 1991-1993 рр. і 1993-1998 рр., що, на наш погляд, повною мірою не відображає тогочасних складних і суперечливих процесів. Окрім цього, на зміну періоду стагнації розпочалось економічне зростання як української економіки загалом, так і її банківського сектора зокрема.

Найбільший тривалий часовий проміжок, починаючи із 1988 року, охоплює періодизація, яку запропонував О.В. Васюренко [2], вона охоплює шість етапів. Детальний аналіз запропонованих дослідниками банківської діяльності етапів розвитку банківської системи України дає змогу стверджувати, що більшість науковців погоджуються: 1991 р. – початкова точка відліку у періодизації.

Але, якщо за початкову точку відліку прийняти запропонований 1991 р., ми цим самим ігноруємо тривалу історію банківництва на території України. Ідентифікація українців як нації відбулася задовго до проголошення незалежності України як держави, якому передували численні спроби віднов-

лення української державності після занепаду Київської Русі. Традиції українського банківництва, зародження та розвиток банківських установ простежується задовго до 1991 р. Тому, на наш погляд, доцільно виділити ще один етап становлення банківської системи, який назовемо "передісторією розвитку банківської системи в Україні".

Вважаємо за доцільне навести періодизацію розвитку банківської системи України, яка враховуватиме перелічені вище зауваги. При цьому, варто оптимізувати кількість часових періодів, які становитимуть її структуру, оскільки незначна кількість етапів не відображатиме усіх особливостей розвитку, а механічне збільшення хронологічних періодів лише відволікатиме увагу від суті проблеми.

Передісторія розвитку банківської системи України. Виникнення первинних банківських операцій на території України пов'язують із розвитком міст у Північному Причорномор'ї, які були колоніями стародавньої Греції (Ольвія, Пантікапей, Тира, Херсонес). Поряд із первинною формою здійснення банківських операцій – лихварством, у цих містах набули поширення обмінні операції.

За часів розквіту Київської Русі банківництво розвивалось з огляду на поширення товарного виробництва, обміну, грошового обігу. Основним джерелом ознайомлення із тогочасними банківськими операціями, виконуваними здебільшого лихварями та купцями, є Руська Правда, де відображені механізми надання та повернення позик, регламентовано порядок сплати відсотків за позиками та участь третіх сторін у кредитних відносинах.

У складі Литовсько-Польської держави банківська діяльність на українських землях поділялась на християнську, де заборонялось нараховувати відсотки за кредитами, та єврейську [3]. А першими державними банками можна вважати "побожні" банки, створені церквами та костелами. У XVII ст. з'явилися установи, де укладались різноманітні договори, зокрема кредитні. Це були так звані "контракти", які відбувались у Львові, Києві та інших містах.

На українських землях, які перебували у складі Російської імперії, у банківській діяльності також переважали кредитні операції. Але у 1850-1860-х рр. в Росії внаслідок економічної реформи, яка пожвавила розвиток банківництва на Україні у Києві, Харкові, Одесі було відкрито контори Державного банку Російської Імперії. Також створювали іпотечні банки, а у 80-90-х рр. XIX ст. виникли два приватні банки. Наприкінці 90-х рр. XIX ст. відбувалось злиття банківського та промислового капіталу, поширення набули також позичково-ощадні каси та товариства взаємного кредитування.

На західноукраїнських землях, які перебували у складі Австро-Угорщини первинними закладами, які виконували окремі банківські операції були ощадні каси. У першій половині XIX ст. у Галичині також діяли банківські дома, які стали першою організаційною формою банківських установ. Загалом протягом 1853-1939 рр. на західноукраїнських землях відбувалось засилля іноземного банківського капіталу.

Розпад Російської Імперії зумовив створення у 1917 р. самостійної Української Народної Республіки (УНР). Банківська система УНР формувалась

із повітових і губернських відділів Державного банку, який володів монополією правом емітувати грошові засоби, і відділеннями державних ощадних кас. Але військові дії, часті зміни урядів, політичного проводу гальмували економічний розвиток держави загалом і її банківської системи зокрема.

На зламі 20-30-х рр. на українських землях, що перебували у складі СРСР, заборонили функціонування товариств взаємного кредитування. До другої половини 60-х рр. в Україні діяли лише філії Державного банку СРСР, Будбанку СРСР і трудові ощадкаси.

1988-1990 рр. Наприкінці 80-х рр. Уряд СРСР розпочав новий курс державної політики на перебудову економіки директивним шляхом. Зокрема, зміни також стосувались банківської системи СРСР, і полягали у можливості створення комерційних банків. Упродовж 1989-1991 рр. у Москві було зареєстровано близько шістдесяти українських банків [4]. Вони розміщувались дуже нерівномірно і володіли обмеженими ресурсами. Комерційні банки створювали за галузевими принципами: кожне відомство чи міністерство хотіло мати свою кредитну "кишеню" – власний банк, який би забезпечував розвиток галузі грошовими засобами. Створення таких банків забезпечувало певну незалежність галузі від кредитної політики держави, реалізованої через спеціалізовані державні банки.

Як українські комерційні банки, у Москві також реєстрували банки, створені на основі установ Державного банку СРСР, які продовжували функціонувати із статусом державних банків (на базі Республіканського Житло-соцбанку створено Укрсоцбанк, Агропромбанку – АПБ "Україна", Промбудбанку – Промінвестбанк) [5].

1991-1992 рр. Постановою Верховної Ради України від 20 березня 1991 р. "Про порядок введення в дію Закону України "Про банки і банківську діяльність" було оголошено власністю України Український республіканський банк Державного комерційного промислово-будівельного банку "Укрпромбанк", Український республіканський банк Ощадного банку СРСР, Український республіканський банк Зовнішекономічного банку СРСР з їх мережами, активами і пасивами, а на базі Українського республіканського банку Державного банку СРСР створювався Національний банк України з його регіональними управліннями. А у жовтні почалась перереєстрація Національним банком України комерційних банків, зареєстрованих Державним банком СРСР в Українській республіканській книзі реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ.

За словами О. Сугоняко, президента Асоціації українських банків із здобуттям Україною незалежності усі фінансові ресурси залишились у Москві і "наша банківська система розпочала свою діяльність практично з нуля" [6]. Банківську систему на чолі з НБУ було створено, але існували розбіжності та суперечки щодо розподілу повноважень та контрольних і регулятивних функцій.

На кінець 1991 р. створено сімдесят шість банківських установ, а сплачений ними статутний капітал, за підрахунками О. Бутенко, у гривнево-му еквіваленті становив лише 500 тис. грн [7]. На початку 90-х рр. процес

створення банків був практично некерованим, а суми акціонерного капіталу – мінімальними. Від засновників не вимагали свідчень про їх попередній досвід діяльності у цій галузі, що свідчить про відсутність чітко продуманих механізмів формування ефективної банківської системи.

1993-1997 рр. Цей етап пов'язаний із створенням в Україні нових банків, які залучали як приватний капітал, так і кошти державних бюджетних та позабюджетних фондів. Банки, створені за цей період, були, зазвичай, "кишеньковими", основну увагу зосереджували на обслуговуванні потреб засновників, що підвищувало ризиковість їхньої діяльності. Такі банки отримували ліцензію НБУ на здійснення більшості банківських операцій, що давало змогу вважати характер їх діяльності універсальним, але фактично обслуговуванню населення відводились другорядні позиції. У 1993 р. було зареєстровано близько ста таких банків. Але про їх незначну участь у діяльності банківської системи свідчать обмежені обсяги діяльності, адже протягом 1991-1993 рр. понад 80 % банківської діяльності в Україні припадало на такі банки: Промінвестбанк, Ощадбанк, Укрсоцбанк і банк "Україна" [8].

Цей період характеризувався також бурхливим розвитком інфляційних процесів. Інфляція перевищувала 10000 % у 1993 р. У післявоєнній історії світової економіки лише у Болівії у 1985 р. зафіксовано більшу інфляцію – 11748 % на рік [9].

Основними причинами галопуючої інфляції в Україні на початку 90-х рр. вважають зволікання із впровадженням в обіг повноцінної національної грошової одиниці (випуск українських карбованців можна вважати напівзаходом), а також прагнення Уряду систематично покривати дефіцит бюджету емісійними заходами.

Упродовж 1994-1996 рр. Національний банк України та Уряд здійснили низку економічних реформ, які зрештою привели до зниження рівня інфляції, сповільнення спаду виробництва, а також зупинити стрімке зростання цін. НБУ розробив єдині правила діяльності українських банків, а також успішно здійснив грошову реформу восени 1996 р., ввівши в обіг національну грошову одиницю – гривню. Зниження темпів інфляції зумовило банкрутство окремих банків, які не враховували можливості стабілізації цін під час побудови стратегічних планів своєї діяльності. У 1994 р. ліквідовано 11 банків, у 1995 р. – 20 банківських установ, а у 2006 р. 45 банків оголосили банкрутами і ще 60 перебували у стані прихованого банкрутства.

1998-2000 рр. Якщо 1996-1997 рр. стабілізувалась фінансова система держави (у 1997 р. інфляція знизилась до 10 %), то 1998 р. став роком фінансової кризи в Україні. Девальвація гривні за цей рік становила близько 80 % і на спаді її курсу банки втратили близько одного мільярда доларів США свого сукупного капіталу [10].

У 1999 р. девальвація гривні становила 52 %, а до 01.01.2000 р. Національний банк України встановив нижню межу капіталу банків на рівні трьох мільйонів євро. Це зумовило неспроможність значної частини банків виконати вимоги НБУ. Основним напрямком діяльності банків у цей період стало підтримання їхньої фінансової стійкості, а не розширення обсягів діяльності

та збільшення капіталізації. Також відбувалось зниження прибутковості банківської діяльності, що пов'язано із вимогою НБУ формувати значні резерви на випадок можливих збитків, зумовлених кредитною діяльністю. Починаючи із 2000 р. активізувалось кредитування банками реального сектора економіки.

Але, незважаючи на фінансову кризу та її наслідки для української економіки, банківська система змогла вистояти, перебороти труднощі і продовжувати свій розвиток.

2001-2008 рр. Протягом цих років в українській економіці відбулось зростання загалом, а у банківському секторі зокрема. З 2002 р. розпочався новий етап розвитку банківської системи України. І.П. Сенищ називає цей відрізок часу етапом технологічних, кадрових та управлінських нововведень [11]. У цей час банківська система продемонструвала підвищення своєї стабільності та конкурентоспроможності, успішно подолавши у 2004 р. депозитну кризу, пов'язану із політичною нестабільністю у державі.

Початок ХХІ ст. характеризується активізацією процесів глобалізації світової фінансової сфери. Глобалізаційні процеси не минули й України. Посилили увагу і до українського банківництва іноземні банківські групи, з огляду на значний потенціал його розвитку – банківський сектор України вважається найбільш інвестиційно привабливим. Так, у 2001 р. в Україні нараховувалось 15 банків з іноземним капіталом, зокрема 7 банків із 100-відсотковим іноземним капіталом. Станом на 01.01.2008 р. уже функціонувало 47 банків із іноземним капіталом, зокрема 17 банків із 100-відсотковим іноземним капіталом.

Президент Асоціації українських банків О. Сугоняко негативно оцінює приплив іноземного капіталу до банківського сектора України вважаючи, що "не можна продавати фінансову інфраструктуру, адже саме вона визначає, які сфери економіки будуть кредитуватись банками" [12]. Банкір стверджує, що максимально можливий рівень присутності іноземного капіталу на банківському ринку повинен становити 30 %, а у крайньому випадку – 50 %.

Отже, мова йде про можливість залежного розвитку банківського сектора, пов'язаного із втратою вітчизняного контролю за діяльністю банківської системи. Уникнути такої ситуації можна встановлюючи законодавчі обмеження максимально допустимої частки іноземного капіталу у банківському секторі. На наш погляд, не менше половини українських банків повинен контролювати вітчизняний капітал, що дасть змогу розвивати банківський сектор, залучаючи іноземні інвестиції, а з іншого – зберігаючи контроль і можливість впливу на ситуацію на ринку у своїх руках.

Іноземних інвесторів не варто розглядати як добродійні структури, які насамперед піклуватимуться про розвиток української економіки. Безперечно, залучення інвестицій спроможне пожвавити банківську діяльність, посилюючи рівень конкуренції, стимулювати її до розвитку та підвищення ефективності, але ці процеси повинні бути керованими з метою забезпечення реалізації національних інтересів.

В Естонії, Словаччині, Хорватії іноземний капітал становить понад 90 % у сукупному банківському капіталі цих країн. У той же час у розви-

нених країнах частка іноземного капіталу у банківських системах не перевищує 5-8 % (США, Швейцарія, Німеччина, Японія) [13].

Останній етап розвитку банківської системи розпочався у **2008 р.** і пов'язаний із світовою фінансовою кризою, яка не минула і України. Кризові явища посилювались за рахунок зростання темпів інфляції, підвищення цін та політичної нестабільності у державі. Понад це, відсутність єдиної стратегії та узгодженої реалізації тактичних заходів у подоланні кризових явищ з боку керівництва відповідних державних органів поглибило стагнаційні процеси.

Перед банківським сектором постала проблема можливої втрати ліквідності окремими великими банками, що зумовило б крах банківської системи загалом. Неоднозначні заяви експертів, оприлюднені у ЗМІ, спровокували депозитну кризу, коли громадяни масово намагались повернути свої вклади. Зменшення обсягів залучених коштів та зростання зовнішнього боргу банківської системи України залишається надзвичайно актуальною на сьогодні проблемою. Крім цього, девальвація гривні у 2008 р. засвідчила недостатність капіталізації банків.

Для успішної конкуренції українських банків із іноземними колегами потрібно спрямувати зусилля на підвищення капіталізації українських банків. Як уже зазначалось, українські банки за обсягами активів поділяють на чотири групи. Між величиною ринкових часток банків першої і четвертої груп існує значний розрив. Незначна частка ринку, що припадає на групу найменших банків, свідчить про їх незначну роль в економіці, що спричинює потребу їх консолідації. Експерти Світового банку і Міжнародного валютного фонду переконані, що в Україні не повинні функціонувати банки, обсяг капіталу яких менший ніж 50 млн євро [7].

Висновки незалежна банківська система України створена відносно недавно (1991 р.) і пройшла свій генезис значно швидшими темпами, на відміну від провідних банківських систем у розвинених країнах. Ґрунтовно дослідивши процеси становлення та розвитку вітчизняної банківської системи, пропонуємо таку їх періодизацію, оптимізувавши кількість часових періодів, які становлять її структуру:

передісторія розвитку банківської системи України,	1993-1997 рр.,
1988-1990 рр.,	1998-2000 рр.,
1991-1992 рр.,	2001-2008 рр.,
	2008 р.

Література

1. **Гроші, банки та кредит:** у схемах і коментарях : навч. посіб. / за ред. Б.Л. Луціва. – 3-тє вид., стереотипне. – Тернопіль : Вид-во "Карт-бланш", 2004. – 219 с.
2. **Васюренко О.В.** Банківські операції : навч. посіб. – 2-е вид. [випр. і доп.]. – К. : Товариство "Знання", КОО, 2001. – 255 с.
3. **Скоморович І.Г., Реверчук С.К., Малий Я.Й.** та ін. Історія грошей та банківництва : підручник / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.К. Реверчука. – К. : Вид-во "Атака", 2004. – 340 с.
4. **Подік С.М.** Банки і банківська діяльність : навч.-метод. посіб. – К. : Вид-во "ФАДА", ЛТД, 2006. – 250 с.
5. **Онищенко В.О.** Основи банківської справи : навч. посіб. – Полтава : Вид-во ПДТУ, 1999. – 163 с.

6. Сугоняко О. Банки України: економіка і практика // Банківська справа. – 1996. – № 4. – С. 49-55.
7. Бутенко О. Становлення банківської системи в Україні. Проблеми капіталізації // Банківська справа. – 2005. – № 6. – С. 20-31.
8. Сохань П. Становлення банківської системи України // Банківська справа. – 2006. – № 3. – С. 34-45.
9. Матвієнко П.В. Становлення банківської системи незалежної України // Економіка та держава. – 2007. – № 5. – С. 53-57.
10. Лаптев С.М. Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід) : навч. посіб. / С.М. Лаптев, М.П. Денисенко, В.Г. Кабанов, О.С. Любунь. – К. : Вид-во "Професіонал", 2004. – 320 с.
11. Сенищ І.П. Еволюція банківської системи України // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 209-215.
12. Гриньков Д. Иностранные выходы // Бизнес. – 2008. – № 5. – С. 58-62.
13. Субботина Т. Россия на распутье: два пути к международной конкурентоспособности // Вопросы экономики. – 2006. – № 2. – С. 46-64.

УДК 332.1:330.341.1 *Студ. А.В. Колодійчук – НУ "Львівська політехніка";
ст. викл. В.М. Пісний; викл. Ж.В. Семчук –
Львівський університет бізнесу і права*

СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙ, СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Розкрито сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу. Встановлено, що інноваційний процес визначається як комплекс послідовних робіт від отримання теоретичного знання до використання товару, створеного на основі цього нового знання споживачем. Тривалість інноваційного циклу залежить від того, до якої стадії науково-технічного пошуку звертається споживач за вдосконаленням способу задоволення своєї потреби. Управління інноваційною діяльністю, всіма її ланками в ринкових умовах має опиратись на науково обґрунтовані методи.

Ключові слова: інноваційний процес, інновації, ефективність виробництва, науково-технічний прогрес, конкурентоспроможність.

*Stud. A.V. Kolodiychuk – NU "L'vivs'ka Politekhnik";
senior lecturer V.M. Pisnyj; lecturer G.V. Semchuk –
Lviv university of business and law;*

Essence of innovations, structure and basic stages of innovative process

It is exposed essence of innovations, structure and basic stages of innovative process. It is set that an innovative process is determined as a complex of successive works from the receipt of theoretical knowledge to the use of commodity, created on the basis of this new knowledge an user. Duration of innovative cycle depends on that, to what stage of scientific and technical search an user speaks after perfection of method of satisfaction of the necessity. Management innovative activity, by all its links in market conditions must lean against the scientifically grounded methods.

Keywords: innovative process, innovations, efficiency of production, scientific and technical progress, competitiveness.

Формування глобального інформаційного суспільства, становлення нового технологічного способу виробництва потребує здійснення ефективної державної інноваційної політики. Мета такої політики полягає у формуванні нової, інноваційної за змістом реструктуризації національної економіки, яка базуватиметься на ефективній реалізації здобутків фундаментальної науки. У